

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 356.2:346.7

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2025.6>**Е. П. Іванченко**

кандидат юридичних наук, професор

Української технологічної академії,

докторант

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака

Національної академії правових наук України,

радник Асоціації митних брокерів України

orcid.org/0009-0006-2669-8592

ДОГОВІР ПРО НАДАННЯ МИТНИХ БРОКЕРСЬКИХ ПОСЛУГ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ФУНКЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню договору про надання митних брокерських послуг, визначенню його поняття, ознак та функцій. В межах досліджуваної проблематики автор акцентує увагу на тому, що чинне законодавство не містить спеціального правового регулювання договору, що укладається митним брокером із суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності (суб'єкт ЗЕД). Такі договори відносяться до групи непоіменованих договорів, можливість укладення яких прямо не передбачено в актах цивільного законодавства. Правовідносини, що виникають при реалізації договору про надання митних брокерських послуг, опосередковує договір комісії, за яким митний брокер виступає як посередник. Вивчення юридичних джерел дозволило досліднику констатувати, що ознака самостійності здійснення митної посередницької діяльності є визначальною, адже вказує на можливість особи у зобов'язальному правовідношенні діяти від свого імені, проте, в інтересах та за рахунок іншої особи, на відміну від правовідносин представництва.

Автором доводиться, що правовою природою договору про надання митних брокерських послуг є договір комісії, який, згідно положень господарського договірних права та норм глави 69 Цивільного кодексу України (ЦК України), є: консенсуальним, двостороннім, оплатним, посередницьким. З огляду на те, що посередники у сфері господарювання здійснюють свою діяльність на професійних засадах та з метою отримання прибутку, отже, оплатність такого договору є його суттєвою ознакою, що кореспондується з такою істотною ознакою господарських договорів як ціна. Умова про оплатність договору про надання митних брокерських послуг та її формулювання унаочнює ознаку наявності в господарському договорі майнових та організаційних елементів.

Автор відзначає, що кожен господарський договір характеризується спрямованістю на забезпечення господарської діяльності учасників договірних відносин, як ознакою, що йому притаманна. Для замовника митних брокерських послуг така спрямованість обґрунтовується необхідністю виконання зобов'язань прийнятих на себе за зовнішньоекономічними договорами (контрактами). Для виконавця спрямованістю забезпечення його підприємницької посередницької діяльності є отримання прибутку від надання митних брокерських послуг.

Специфіка відносин, які виникають між митним брокером та суб'єктом ЗЕД на підставі договору про надання митних брокерських послуг та практика ринку, доводять необхідність укладення такого договору у повній письмовій формі. Інші відомі модифікації письмової форми господарського договору (скорочена), з огляду на особливості митного брокерського зобов'язання, не є прийнятними для застосування при реалізації таких правовідносин. Комплексність предмету договору, що обумовлена видами послуг, які надаються замовнику та вчинення дій виконавцем від власного імені у таких зобов'язальних правовідносинах, потребують їх письмового закріплення.

За результатами проведеного дослідження автор формулює науковий висновок про те, що договір про надання митних брокерських послуг – це засноване на взаємній згоді замовника і виконавця та зафіксоване у повній письмовій формі (в тому числі електронній) зобов'язальне правовідношення сторін (замовника і виконавця), що виникає, змінюється і припиняється у митному просторі України і спрямоване на обслуговування їх підприємницької діяльності.

Ключові слова: договір про надання митних брокерських послуг, господарський договір, підприємницький договір, електронний договір, митний брокер, суб'єкт митної брокерської діяльності, митний посередник, митний представник, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, замовник, виконавець.

Ivanchenko E. P. AGREEMENT FOR CUSTOMS BROKERAGE SERVICES: CONCEPT, FEATURES, FUNCTIONS

The article studies an agreement for customs brokerage services and defines its concept, features, and functions. Within the issue under study, the author emphasizes that current legislation does not contain any special legal regulation of an agreement concluded by a customs broker with a foreign economic entity (FEE). Such agreements are classified as unnamed ones, the option of entering into which is not expressly provided for in civil law. The legal relations arising from the implementation of the customs brokerage services agreement are mediated by a commission agreement under which the customs broker acts as an intermediary. The study of legal sources has allowed the researcher to state that the feature of independence of customs intermediary activities is decisive since it indicates the ability of a person to act on his/her own behalf in a binding legal relations, however, in the interests and at the expense of another person, as opposed to the legal relations of representation.

The author proves that the legal nature of the customs brokerage services agreement is a commission agreement, which, according to the provisions of commercial contract law and Chapter 69 of the Civil Code of Ukraine (CCU), is consensual, bilateral, paid, intermediary. Given that business intermediaries operate on a professional basis and for profit, therefore, the remuneration of such an agreement is its essential feature, which corresponds to such an essential feature of business agreements as price. The condition of payment for the customs brokerage services agreement and its wording illustrate the presence of property and organizational elements in an economic agreement.

The author notes that each economic agreement is characterized by its focus on ensuring economic activity of the parties to the contractual relations as an inherent feature. For the customer of customs brokerage services, such a focus is justified by the need to fulfill the obligations assumed under foreign economic agreements (contracts). For the contractor, the purpose of ensuring its business intermediary activities is to make a profit from the provision of customs brokerage services.

The specifics of the relations between a customs broker and a FEE on the basis of a customs brokerage agreement and market practice prove the need to conclude such an agreement in full written form. Other well-known modifications of the written form of a commercial agreement (shortened), given the peculiarity of the customs brokerage obligation, are not acceptable for use in the implementation of such legal relations. The complexity of the subject matter of the agreement, which is driven by the types of services provided to the customer and the performance of actions by the contractor on their behalf in such binding legal relations, requires written consolidation.

Based on research findings, the author formulates a scientific conclusion that a customs brokerage services agreement implies binding legal relations of the parties (the customer and the contractor) based on the mutual consent of the customer and the contractor and recorded in full written form (including electronic form), which arises, changes, and terminates in the customs space of Ukraine and is aimed at servicing their business activities.

Key words: customs brokerage services agreement, economic agreement, business agreement, electronic agreement, customs broker, customs brokerage entity, customs intermediary, customs representative, foreign economic entity, customer, contractor.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації світових економік договорів, передусім господарський, виступає основним засобом формалізації відносин між суб'єктами підприємництва, стає зручним регулятором господарської діяльності та виступає необхідним інструментом її планування і безпосереднього здійснення. Належне правове забезпечення договірних відносин засвідчує об'єктивно-необхідний взаємозв'язок між економічним потенціалом країни та достатнім рівнем правового регулювання різних сфер, галузей господарювання та видів підприємницької діяльності.

Господарський договір є класичною і найбільш поширеною підставою виникнення *господарських зобов'язань*, за допомогою якого формалізуються відносини (економічні зв'язки) між суб'єктами господарювання.

Господарське зобов'язання визнається галузевим видом зобов'язання, яке, згідно доктрини господарського права, виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених законодавством, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [1, с. 413].

За таких умов господарський договір виконує функцію особливого і ефективного інструменту регулювання горизонтальних господарських зв'язків, що виникають в економіці між суб'єктами господарювання.

Чинне законодавство України поняття господарського договору не містить (як, до речі, і не містив Господарський кодекс України [2], глава 20 якого була присвячена регулюванню господарських договорів), натомість, доктрина господарського права надає загальне розуміння такої правової конструкції.

Так, О. М. Вінник формулює поняття господарського договору, як зафіксованого у спеціальному правовому документі на підставі угоди зобов'язання учасників господарських відносин (сторін), які спрямовані на обслуговування (забезпечення) їх господарської діяльності (господарських потреб) [3, с. 295].

На переконливу думку О. А. Беляневич, конструкція договору, як засобу саморегуляції різноманітних суспільних відносин, використовується різними галузями права (міжнародним, конституційним, адміністративним, цивільним, господарським, трудовим, земельним, екологічним тощо) незалежно від ступеня імперативності правового регулювання певного виду суспільних відносин та взаємного правового становища суб'єктів цих відносин (субординації чи автономії). Адекватно сферам застосування та змісту цих відносин договір набуває *специфічних рис* (курсив наш – Е.І), які мають юридично закріплюватися в різногалузевих правових нормах, що відображають відповідні компоненти договору, моделі, зміст, форму, порядок укладення, правові наслідки тощо [4, с. 12, 27].

Наведене обґрунтовує положення про те, що договір про надання митних брокерських послуг є особливим видом господарського договору і потребує спеціального дослідження через призму положень науки господарського права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику господарських договорів досліджували

таки вітчизняні вчені-господарники, як С. Бевз, О. Вінник, В. Мілаш, О. Подцерковний, В. Щерби-на та інші.

Питання визначення сутності договору про надання митних брокерських послуг, його поняття, ознаки, та функції не були до цього часу предметом спеціального вивчення. Актуальність цієї статті полягає у тому, що це перша робота на теренах України, в якій з позиції науки господарського права комплексно визначаються сутність та особливості такого договору, надається авторське поняття, визначаються його спеціальні ознаки та функції. Відсутність у вітчизняній науковій літературі системного господарсько-правового дослідження, яке б визначало поняття, суб'єктний склад, кваліфікуючі ознаки та функції договору про надання митних брокерських послуг, спонукає нас до наукових розвідок у цьому напрямі.

Метою статті є всебічне вивчення правової конструкції договору про надання митних брокерських послуг, дослідження його ознак, формулювання функцій та визначення науково-обґрунтованого поняття.

Виклад основного матеріалу. Цивілістична доктрина обґрунтовує, що «основними регуляторами відносин, які виникають у зв'язку з наданням («рухом») послуг, є договори, що, як і самі послуги, різноманітні за своїм змістом, суб'єктним складом, спрямованістю тощо. Однак цивільне законодавство (ст. 901 ЦК України) пропонує єдину базову (загальну) модель договору про надання послуг, універсальність якої за умов багатоманітності послуг й ускладнення змісту відносин, що виникають під час їх надання, є *досить сумнівною*» (курсив наш – Е.І.) [5, с. 5].

Правовою підставою укладення договору у сфері митної брокерської діяльності є ч. 3 ст. 416 Митного кодексу України (МК України), відповідно до якої, взаємовідносини митного брокера з особою, яку він представляє, визначаються відповідним договором.

Чинне законодавство не містить спеціального правового регулювання договору, що укладається митним брокером із суб'єктом ЗЕД. Побіжний аналіз наведеної норми дозволяє зробити висновок про те, що такі договори відносяться до групи *непоіменованих договорів*, можливість укладення яких прямо не передбачена в актах цивільного законодавства (договір особливого виду, унікальна правова конструкція, *sui generis*).

Отже, в нормативному масиві України правова конструкція поіменована як «договір про надання митних брокерських послуг» відсутня. Натомість, подібна згадка міститься у Наказі Міністерства фінансів України від 20 вересня 2012 року № 1011 «Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення мит-

них декларацій» [6], який затвердив Класифікатор документів, сертифікатів, дозволів та додаткової інформації (Класифікатор). Розділ 4 Класифікатора «Договори та інші документи, що підтверджують право володіння, користування та/або розпорядження товарами» містить вказівку на документ під кодом 4207 з назвою «Договір про надання послуг митного брокера». Проте, таке закріплення назви документу, дотичної до ринкової («Договір про надання митних брокерських послуг»), не може вважатися належним унормуванням аналізованої правової конструкції. Згідно Наказу Міністерства фінансів України від 29 травня 2012 року № 623, що затвердив «Порядок ведення відомчих класифікаторів інформації з питань митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій» [7], встановлено, що відомчі класифікатори *не містять правових норм* та впроваджуються з метою виконання МК України та інших законодавчих актів для кодування інформації, яка використовується в процесі здійснення митних процедур, ведення митної статистики, електронного декларування та системи управління ризиками (п. 2).

Отже, питання визначення правової природи такого зв'язку вбачається необхідним, з метою належного унормування договірних відносин, що виникають між митним брокером і суб'єктом ЗЕД.

Частина 1 ст. 416 МК України встановлює, що митний брокер – це підприємство, якому надано авторизацію на провадження митної брокерської діяльності та яке надає послуги *митного представництва*, а також послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, в інтересах іншої особи від її імені або від власного імені.

Доктрина права під представництвом розуміє діяльність однієї особи (представника) *від імені та в інтересах іншої особи* (особи, яку представляють), що відбувається в рамках визначених правовідносин між представником і особою, яку представляють, у силу яких юридичні права та обов'язки виникають безпосередньо в особи, яку представляють [8, с. 25].

Ідею митного представництва двох видів (прямого і непрямого) запозичено із Митного кодексу Європейського Союзу (МК ЄС), шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу» від 22 серпня 2024 року № 3926-ІХ (Закон № 3926-ІХ) [9], з метою впровадження європейських практик у здійснення митної справи в Україні, наближення національного законодавства до законодавства Європейського союзу, на виконання Глави 5 Розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угода) [10].

На нашу думку, закріплення такої правової конструкції у редакції МК ЄС може призвести до негативних практичних наслідків в частині відповідальності сторін за договором. Проблема більш високого порядку вбачається порушення принципу національної юридичної ідентичності, який є частиною категорії більш високого порядку – принципу національного економічного суверенітету.

Науковці визначають, що представництво: не залежить від наявності у особи статусу суб'єкта підприємництва і виявляється не через його діяльність, а через правовідношення, в межах якого правомірні юридичні дії безпосередньо впливають на права та обов'язки принципала; може здійснюватися на безвідплатній основі (оплатність законодавством не виключається); здійснюється від імені, за рахунок, в інтересах (іноді під контролем) особи, яку представляють; підставою виникнення правовідносин представництва, крім договору (або іншого правочину – наприклад, довіреності), можуть бути норми закону, адміністративні акти, рішення органів управління юридичної особи; зміст повноважень представника може передбачати лише вчинення дій, які впливають на права та обов'язки принципала, тобто дій, що породжують юридичні наслідки [11, с. 85].

Наведені ознаки повністю суперечать правовій природі митної брокерської діяльності, правовому статусу митного брокера у митних правовідносинах та сутності договірної зв'язку, який виникає між останнім і суб'єктами ЗЕД. Науковці обґрунтовують, що: «визначення митного брокера виключно як посередника-представника під час декларування товарів та здійснення інших митних формальностей значно *звужує розуміння значення митного брокера* (курсив наш – Е.І.)» [12, с. 39–40].

Доцільно наголосити, що договір, який опосередковує відносини представництва за своєю правовою природою є договором доручення і на нього, окрім ст. ст. 1000–1010 глави 68 ЦК України [13] поширюються також положення глави 17 ЦК України (ст. ст. 237–243).

Правовідносини, що виникають при реалізації договору про надання митних брокерських послуг, опосередковує інший правовий інститут – договір комісії, за яким митний брокер виступає як посередник. Згідно положень сучасної юридичної науки та чинного законодавства при посередництві вчиняється широке коло фактичних та юридичних дій щодо сприяння клієнтам у сфері господарювання (пошук контрагентів, вибір товарів, засобів доставки, у тому числі укладення угод тощо). Посередництво здійснюється підприємцями, які провадять професійну діяльність: самостійно, ініціативно, систематично, на власний ризик, з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. Вважаємо, що ознака

самостійності здійснення посередницької діяльності є визначальною, адже вказує на можливість особи у зобов'язальному правовідношенні діяти *від свого імені*, проте, в інтересах та за рахунок іншої особи, на відміну від правовідносин представництва.

Положення про договори комісії врегульовані ст. ст. 1011–1028 глави 69 ЦК України. За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або кілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ст. 1011 ЦК України).

Розуміючи, що договір про надання митних брокерських послуг належить до великої групи посередницьких договорів, їх правове регулювання (в якості загальних засад) забезпечується також ст. ст. 901–907 глави 63 ЦК України. Згідно ст. 901 ЦК України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором. Положення глави 63 ЦК України можуть застосовуватися до всіх договорів про надання послуг, якщо це не суперечить суті зобов'язання (ч. 2 ст. 901 ЦК України). Виходячи із аналізу вище наведених норм дослідники відзначають, що договором про надання послуг є таке правовідношення, що виникає із єдиної правової мети двох, або більше суб'єктів з приводу діяльності, що спрямована на виникнення або зміну правовідносин і має корисний ефект для послугоотримувача [14, с. 30].

Отже, правовою природою договору про надання митних брокерських послуг є договір комісії, який, згідно положень господарського договірної права та норм глави 69 ЦК України, є: консенсуальним, двостороннім, оплатним, посередницьким.

Практика ринку митних брокерських послуг у частині укладення договорів доводить, що умова консенсуальності зазвичай формалізується сторонами подібним застереженням: «цей договір набуває чинності з моменту його підписання обома сторонами та проставлення печаток сторін (якщо сторони при здійсненні своєї господарської діяльності використовують печатки) і діє до повного виконання сторонами своїх зобов'язань, що виникли протягом терміну дії даного договору. В залежності від специфіки конкретного договірної зв'язку така умова може бути конкретизована і спеціально погоджена сторонами, проте, ознака консенсуальності притаманна договорам надання митних брокерських послуг» [15].

Договір комісії, відповідно до ч. 1 ст. 1011 ЦК України, називає сторони такого зобов'яз-

зання як комісіонер та комітент, яким, згідно ст. ст. 1018–1021 ЦК України притаманна низка прав та обов'язків. Договори ж про надання митних брокерських послуг (як окремий вид договору комісії), в свою чергу, поіменовують сторони такого правовідношення як замовник та виконавець, яким у господарсько-правовому обороті притаманна низка специфічних прав і обов'язків та особливості правового становища.

Елемент двосторонності договору розкриває специфіку суб'єктного складу аналізованих договорів правовідносин як основної ознаки, що іманентна будь-яким господарським договорам. Так, замовниками митних брокерських послуг виступають суб'єкти ЗЕД, якими, згідно ст. 3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ [16], є: фізичні особи – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають цивільну правоздатність і дієздатність згідно з законами України і постійно проживають на території України; юридичні особи, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України (підприємства, організації та об'єднання всіх видів, включаючи акціонерні та інші види господарських товариств, асоціації, спілки, концерни, консорціуми, торговельні доми, посередницькі та консультаційні фірми, кооперативи, кредитно-фінансові установи, міжнародні об'єднання, організації та інші), в тому числі юридичні особи, майно та/або капітал яких є повністю у власності іноземних суб'єктів господарської діяльності; об'єднання фізичних, юридичних, фізичних і юридичних осіб, які не є юридичними особами згідно з законами України, але які мають постійне місцезнаходження на території України і яким цивільно-правовими законами України не заборонено здійснювати господарську діяльність; філії та представництва юридичної особи, утвореної відповідно до законодавства іноземної держави; спільні підприємства за участю суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, зареєстровані як такі в Україні і які мають постійне місцезнаходження на території України; державні замовники у сфері оборони; інші суб'єкти господарської діяльності, передбачені законами України. Виконавцями за таким договором виступають суб'єкти митної брокерської діяльності, правове становище яких всебічно розглянуто нами у попередніх дослідженнях [17; 18; 19; 20; 21].

Потреба вступу замовника у такий договірний зв'язок обумовлена специфікою його господарської діяльності та необхідністю виконання зобов'язань прийнятих на себе за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) із іноземними суб'єктами господарювання з метою належного декларування товарів, транспортних засобів комерційного

призначення, які переміщуються через митний кордон України. Вказані процеси забезпечують прояв таких функцій, що притаманні господарським договорам, як: *спрямованість на забезпечення господарських потреб учасників договірних відносин та систематичність і тісний зв'язок із внутрішньофірмовим плануванням*.

Договір про надання митних брокерських послуг, як зазначалося вище, відноситься до групи посередницьких договорів. З огляду на те, що посередники у сфері господарювання здійснюють свою діяльність на професійних засадах та з метою отримання прибутку, отже, *оплатність* такого договору є його суттєвою ознакою, що кореспондується з такою істотною ознакою господарських договорів як ціна. Умова про оплатність договору про надання митних брокерських послуг та її формулювання унаочнює ознаку наявності в господарському договорі *майнових та організаційних елементів*.

Ринкова практика формулювання положень договору про надання митних брокерських послуг щодо оплати, зазвичай, усталена. Корелюючи із положенням ст. 1013 ЦК України («Комісійна плата»), договори містять розділ про «порядок розрахунків та плату виконавця» (як прояв *організаційного елементу*, що притаманний господарським договорам) щодо визначення безпосереднього розміру плати (тарифу) виконавця, такі умови узгоджуються сторонами, як правило в додатках до договору (що є проявом *майнового елементу*, який і обумовлює наявність специфіки господарського договірної зв'язку).

Кожен господарський договір характеризується *спрямованістю на забезпечення господарської діяльності* учасників договірних відносин, як ознакою, що йому (договору) притаманна. Для замовника митних брокерських послуг (суб'єкта ЗЕД) така спрямованість обґрунтовується необхідністю виконання зобов'язань прийнятих на себе за зовнішньоекономічними договорами (контрактами). Для виконавця (митного брокера) спрямованістю забезпечення його підприємницької посередницької діяльності є отримання прибутку від надання митних брокерських послуг.

Проведений аналіз договору про надання митних брокерських послуг через призму ознак, що притаманні договорам комісії та господарським договорам, розкривають його специфіку та надають можливість відокремити його від інших видів договорів, що укладаються у інших сферах та галузях господарювання.

Розгляд проблематики договору потребує дослідження його істотних умов, тобто таких, які є необхідними і достатніми для його укладення. Доктрина господарського права та правозастосовча практика доводять, що істотними є умови договору про його предмет, ціну і строк.

Істотні умови договору про надання митних брокерських послуг законодавством не визначені. Практика ринку та аналіз умов договорів, що укладаються у митному просторі України між митними брокерами та суб'єктами ЗЕД доводить, що необхідними для договорів даного виду є умови щодо: прав та обов'язків сторін, порядку розрахунків та надання документів, відповідальності сторін, вирішення спорів, конфіденційності, форс-мажорні обставини.

Так, умова про предмет договору, як істотна для договорів такого виду, зазвичай ринком митних брокерських послуг формулюється наступним чином:

«Відповідно до умов цього договору, виконавець зобов'язується надавати та/або забезпечити надання замовнику митно-брокерських послуг, в тому числі:

- послуги з декларування (митного оформлення) вантажів/транспортних засобів замовника (надалі – вантаж та/або товар), що переміщуються через митний кордон України, в тому числі, але не виключно, заповнювати та подавати до оформлення від імені замовника Державній митній службі України (надалі – митний орган) митні декларації в паперовому та/або електронному вигляді, згідно з чинним митним законодавством України. Послуги передбачені цим пунктом договору, виконавець здійснює за дорученням (на підставі цього договору) та за рахунок замовника в порядку передбаченому цим договором та чинним законодавством України;

- забезпечити оптимальне транспортне обслуговування, а також організувати перевезення вантажів різними видами транспорту територією України та іноземних держав (з подачею всіх необхідних документів та отриманням дозволів тощо);

- в межах своїх повноважень, діяти від імені замовника в усіх державних установах, комерційних і некомерційних організаціях, пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю замовника» [15].

Повноваження виконавця на надання послуг за договором (здійснення дій від імені замовника), підтверджується безпосередньо таким договором і не потребують додаткового підтвердження, у тому числі шляхом видачі довіреності або іншого документа.

Практика ринку доводить, що предмет договору містить: умову про територію, як обов'язковий елемент формалізації таких зобов'язань; визначений перелік послуг виконавця за договором, чим визначаються межі його правоздатності за таким договором; умову про те, що повноваження виконавця не потребують додаткового підтвердження, окрім наявного договору, що вказує на правову природу такого договору і чітко відносить його до особливо-го виду договорів комісії.

Незважаючи на те, що згідно ст. 1012 ЦК України договір комісії може бути укладений на визначений строк або без визначення строку, тобто містить диспозитивне положення, сторони договору про надання митних брокерських послуг стандартно погоджують умову про строк виконання зобов'язань за договором.

Ціна договору, як істотна умова господарського договірного зобов'язання, є визначальною у договорах такого виду. За усталеними підходами практики, умова про ціну у договорах із замовниками-резидентами, зазвичай, формулюється наступним чином: «Розмір плати виконавця за надання послуг згідно даного договору, визначається чинним тарифом виконавця і вказується в рахунок відповідно до умов цього договору.

Розмір плати (тариф) виконавця, узгоджені сторонами в додатку № __ до цього договору. Розмір плати (тариф) виконавця може бути змінений виконавцем у односторонньому порядку. В такому випадку розмір плати (тариф) виконавця за цим договором вважається зміненим після закінчення 5-ти календарних днів з моменту направлення виконавцем відповідного повідомлення. У разі незгоди з новим розміром плати (тарифом), замовник має право відмовитися від цього договору в односторонньому порядку, попередньо повідомивши виконавця про таку відмову в письмовій формі в строки вказані в даному пункті. У випадку не здійснення повідомлення про відмову або замовлення послуг у виконавця після зміни розміру плати (тарифу), такий розмір плати (тариф) виконавця вважається прийнятим замовником – погодженим сторонами.

Виконавець до _ (____) числа місяця, що є наступним за календарним місяцем в якому надавались послуги (звітний період), формує та надсилає замовнику в електронному вигляді зведений додаток до акту здачі-приймання робіт (наданих послуг) з відображенням обсягів наданих послуг (надалі – додаток до акту), на електронну адресу замовника. Замовник може надсилати на електронну адресу виконавця зауваження до наданих послуг та/або змісту додатку до акту, протягом _ (____) календарних днів від дня надсилання виконавцем додатку до акту. У випадку відсутності/ненадання замовником зауважень у строки вказані в цьому пункті, додаток до акту вважається погодженим замовником, а послуги належно наданими виконавцем» [15].

Окремо варто звернути увагу на умови про конфіденційність, адже специфіка соціально-економічного буття та особливості формалізації договірних відносин у різних сферах та галузях господарювання доводять необхідність належного захисту інформації від її небажаного поширення.

Це може бути досягнуто завдяки особливим договірним конструкціям, що донедавна не були

притаманні національному законодавству. Однією із таких конструкцій є договір про нерозголошення – надбання правової доктрини країн загального права – Non-disclosure agreement, або ж «NDA». До 2021 року національне законодавство не містило згадок про NDA. З прийняттям Закону України від 15 липня 2021 року № 1667-IX «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [22] вперше у статті 26 було введено поняття «договір про нерозголошення» [23, с. 144].

Умова договору про конфіденційність у договорах про надання митних брокерських послуг, в переважній більшості випадків, містить наступне застереження: «Кожна зі сторін зобов'язана вжити всіх можливих заходів для забезпечення конфіденційності будь-якої інформації, пов'язаної з цим договором».

Сторони погодили, що умови цього договору, а також інформація і відомості, зазначені в наданих за цим договором документах є конфіденційними.

Зазначена вище конфіденційна інформація не підлягає розголошенню третім особам, але може бути надана уповноваженим державним органам у разі отримання стороною обґрунтованої та оформленої згідно вимог чинного законодавства України вимоги такого органу та в інших випадках передбачених чинним законодавством України» [15].

Інші умови договору про надання митних брокерських послуг, які вище були визначені нами як такі, що є необхідними для договорів даного виду, спираючись на доктрину права, аналіз чинного законодавства щодо договорів комісії і договорів на надання послуг та багаторічну сформовану практику укладення таких договорів між суб'єктами митної брокерської діяльності та суб'єктами ЗЕД, є такими, по яких сторонами має бути досягнуто згоди.

Вважаємо, положення про істотні умови договору та такі, по яких сторонами має бути досягнуто згоди при його укладенні, мають віднайти закріплення у перспективному законодавстві України, що врегульовуватиме митні брокерські правовідносини в цілому і зобов'язальні, як їх окремий вид. На нашу думку, такі норми повинні міститися у окремому розділі Законі України «Про митну брокерську діяльність», загальна концепція проекту якого була представлена нами раніше.

Традиційно, дослідження проблематики господарського договору будь якого виду потребує розгляду питання щодо його форми. За загально-теоретичним підходом науки господарського права, заснованим на нормах чинного законодавства, договір, який за своєю правовою природою є господарським, як правило, укладається в письмовій формі. Так, відповідно до ст. 208 ЦК України, у письмовій формі належить вчиняти: 1) правочини між юридичними особами; 2) правочини між

фізичною та юридичною особою, крім правочинів, передбачених частиною першою ст. 206 ЦК України; 3) правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, крім правочинів, передбачених ч. 1 ст. 206 ЦК України; 4) інші правочини, щодо яких законом встановлена письмова форма.

На переконливу позицію О. М. Вінник: «такий законодавчий підхід зумовлено низкою чинників і, насамперед, необхідністю ведення бухгалтерського обліку та звітності суб'єктами господарських правовідносин, захистом інтересів сторін договору» [3, с. 172].

ЦК України на підставі норми ч. 1 ст. 205 дозволяє сторонам за власним переконанням обрати усну або письмову форму правочину, за умови, якщо закон спеціального застереження не містить. Згідно ч. 1 ст. 206 ЦК України, усно можуть вчинятися лише правочини, які повністю виконуються сторонами в момент їх вчинення (курсив наш – Е.І.), за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність.

Договір, як вид правочину, врегульовується у главі 52 ЦК України, зокрема, ст. 626 ЦК України визначає договір домовленістю двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. При цьому, ст. 639 ЦК України не передбачає обов'язкових вимог щодо форми договору, вказуючи, що договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом (тобто спеціальним нормативно-правовим актом, що закріплює умову про форму конкретного договору). Проте, якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-комунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі (абз. 2 ч. 2 ст. 639 ЦК України) [24, с. 78].

Специфіка відносин, які виникають між митним брокером та суб'єктом ЗЕД на підставі договору про надання митних брокерських послуг та практика ринку, доводять необхідність укладення такого виду договорів у повній письмовій формі. Інші відомі модифікації письмової форми господарського договору (скорочена), з огляду на особливості митного брокерського зобов'язання, не є прийнятними для застосування при реалізації таких правовідносин. Комплексність предмету договору, що обумовлена видами послуг, які надаються замовнику та вчинення дій виконавцем від власного імені у таких зобов'язальних правовідносинах, потребують їх письмового закріплення.

Вважаємо, що умова про письмову форму договору про надання митних брокерських послуг та його недійсність, як наслідок недотримання такої

умови, повинні віднайти своє закріплення у Законі України «Про митну брокерську діяльність», який, крім того, має містити норму, що передбачатиме особливі правові наслідки недійсності такого договору, загальні підстави якої (недійсності), вміщені у ст. 216 ЦК України.

У контексті суспільної трансформації та з огляду на стрімкий розвиток діджиталізації економіки у сучасному світі, постає нагальна потреба законодавчого унормування положень про електронну форму договору про надання митних брокерських послуг.

Теорія господарського права відносить електронну форму господарського договору до модифікації (виду) його письмової форми [3, с. 173]. Такі договори укладаються з використанням засобів інформаційно-телекомунікаційних систем (ІТС) відповідно до вимог чинного законодавства України.

ЦК України у ст. 205 закріплює положення про можливість вчинення правочину в електронній формі та встановлює право сторін обрати саме таку форму договору. У наукових колах немає єдності щодо питання, яке аналізується. Частина науковців, як вже згадувалося, підтримує повне отождолення електронної та письмової форм. Інші ж наголошують на специфічних характеристиках електронних правочинів та необхідності більш детального правового регулювання їхнього укладення та виконання.

З огляду на дискусійність порушеного питання та чисельність нормативно-правових актів, які ґрунтуються на еквівалентності письмової та електронної форм правочину (Закони України: «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронну комерцію», «Про захист прав споживачів», «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», «Про фінансові послуги та фінансові компанії» тощо), доцільним вбачається проведення окремих наукових розвідок із зазначеної проблематики. У межах цієї статті ми розглядаємо «електронну» та «письмову» форми договору про надання митних брокерських послуг як тотожні, оскільки це підтверджується сучасною правозастосовчою практикою у митній брокерській діяльності, відповідає вимогам щодо приведення МК України у відповідності до положень МК ЄС та запровадженням сучасних ІТ технологій при здійсненні митного контролю та оформлення товарів.

Варто зауважити, що ринок митних брокерських послуг від моменту його формування у незалежній Україні, застосовує для формалізації відносин із суб'єктами ЗЕД традиційну повну письмову форму договору про надання митних брокерських послуг. При цьому, окремі умови договору, в частині комунікації між сторонами та між митним брокером і митним органом (на виконання зобов'язань за договором), визначаються з огляду на особливості процесів діджиталізації митної справи в цілому.

Судова практика демонструє, що використання ІТС, зокрема, скріншотів листування для доведення факту укладення та змісту договору, пов'язане зі значними ризиками у процесі доказування. Так, Верховний Суд у постанові від 30 жовтня 2019 року у справі № 711/9146/16-ц зазначив, що роздруківки Інтернет-сторінок (вебсторінок), які є паперовим відображенням електронного документа, самі по собі не можуть бути доказом у справі [25]. Постановою від 27 листопада 2019 року по справі №667/266/15-ц Верховний Суд визнав скріншот недопустимим доказом з огляду на те, що в соцмережах акаунт може створити будь-яка особа [26]. У постанові від 28 грудня 2019 року Верховний Суд по справі № 922/788/19 [27] визнав e-mail листування неналежним доказом, оскільки воно не відповідає законодавству про електронні документи та електронний документообіг. Протилежних висновків дійшов Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду в справі № 922/51/20 від 29 січня 2021 року [28], в якій зазначив, що учасник справи на обґрунтування своїх вимог і заперечень має право подати суду паперову копію електронного доказу, яка, хоч і не вважається письмовим доказом, однак є однією з форм, у якій учасник справи має право подати електронний доказ. Отже, на думку Верховного Суду, подання електронного доказу в паперовій копії саме по собі не робить такий доказ недопустимим: «питання про наявність/відсутність договірних відносин має досліджуватися судами виходячи з усієї сукупності обставин і доказів, з'ясованих і досліджених у справі, враховуючи їх вірогідність і взаємозв'язок». Наведені судові акти свідчать, що питання про визнання доказом роздруківок електронної переписки чи Інтернет-сторінки не має наперед визначеної сили.

Соціальна цінність будь-якого суспільного явища детермінується особливістю характеру його впливу та спричиненими ним наслідками на конкретні економіко-правові відносини. У контексті теорії права, суспільна цінність договору знаходить свій прояв у його функціональному призначенні, оскільки саме функції акумулюють увесь потенціал та інструментарій впливу договору на конкретний підприємницький зв'язок. Зазвичай, критерієм оцінки ефективності договору виступає його здатність здійснювати значущий вплив на певні сфери суспільного життя. Теоретичне дослідження соціальної цінності договору передбачає першочергове вивчення його функцій, що є ключовим фактором, який визначає перспективи його застосування в різноманітних сферах економіки. З'ясування функцій договору є необхідною передумовою для вирішення практичних завдань, спрямованих на забезпечення ефективного розвитку конкретної сфери економіки або виду господарської діяльності.

З огляду на викладене, в межах нашого дослідження, функції договору про надання митних брокерських послуг варто розглядати через дворівневу систему їх прояву: загальні і спеціальні. Де, загальні функції – притаманні усім господарським договорам, що укладаються у сфері економіки. Розгляд таких класичних функцій ми побудуємо на методі екстраполяції ознак, що притаманні господарським договорам [29], на договори про надання митних брокерських послуг. Спеціальні функції, в свою чергу, – це такі, які притаманні договорам даного виду, відбивають особливості та унікальність договірної зв'язку між митним брокером та суб'єктом ЗЕД і знаходять свій прояв через специфіку правового статусу митного брокера у митному просторі України, як виконавця за договором про надання митних брокерських послуг.

Так, до загальних функцій договору про надання митних брокерських послуг відносять: *ініціативну функцію*: змістом якої є характеристика договору як акту активної діяльності замовника і виконавця, що спрямована на досягнення певної мети сторін у митному просторі України; *координаційну функцію*: сутність якої полягає в узгодженні інтересів та потреб замовника і виконавця договору про надання митних брокерських послуг через спільне визначення його умов, розробку положень, які мають задовольняти інтереси сторін такого правочину. «Оскільки інтереси сторін господарського зв'язку, як правило, не збігаються, а задовольнити свої потреби кожна з них може, лише співпрацюючи з контрагентом, сторони на стадії укладання договору змушені так скоординувати свої потреби і можливості, інтереси і передбачення, щоб шляхом компромісу виробити обопільно прийнятну правову модель відповідного господарського зв'язку» [30, с. 219]; *функцію планування*: основою такої функції є те, що договір про надання митних брокерських послуг виступає інструментом, за допомогою якого учасники відносин у митному просторі України планують власну, передусім внутрішньофірмову діяльність, як довгострокову, так і поточну. «У якості інструменту планування господарський договір може використовуватися на загальнодержавному, регіональному і локальному (внутрішнє планування суб'єкта господарювання) рівнях» [30, с. 220]; *інформаційну функцію*: вона полягає в тому, що договір про надання митних брокерських послуг містить усю необхідну інформацію для належного врегулювання відносин, що складаються у зв'язку із цим правочином між замовником і виконавцем. «Така інформація потрібна як сторонам правочину, так і державним органам, у випадку спору щодо такого договору, а також третім особам у різноманітних ситуаціях» [30, с. 304]; *охоронну або правозахисну*: сутність цієї функції полягає в спроможності дії договору про надання митних брокерських послуг з захи-

сту прав та законних інтересів митного брокера та суб'єкта ЗЕД у випадку їх порушення; *функцію інструменту забезпечення загальногосподарського інтересу*: змістом якої є обов'язкове врахування замовником та виконавцем договору про надання митних брокерських послуг у митному просторі України загальноекономічного інтересу, як елементу системи національної безпеки України, при погодженні умов та безпосередньому виконанні договору; *функцію правового забезпечення економічних потреб*: сутність якої полягає в особливостях реалізації мети замовника і виконавця від вступу у такі правовідносини та факту їх функціонування в економіці країни як суб'єктів права. За нашим переконанням, тут спостерігається дуальність забезпечувальної мети учасників такого договірної зв'язку. З одного боку, наявна традиційна мета сторін договору про надання митних брокерських послуг як суб'єктів підприємницької діяльності – отримання прибутку від операцій, які вони здійснюють. З іншого, спостерігається реалізація мети забезпечення конституційних основ правового господарського порядку в Україні, втілення якої є особливо актуальною в умовах дії правового режиму воєнного стану, уведеного Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022 [31] та затвердженого Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [32].

Договору про надання митних брокерських послуг притаманна низка спеціальних функцій, які детермінуються особливістю правового становища митного брокера у митному просторі України та унікальністю послуг, які ними надаються: *консультативна* – сутність якої полягає у збиранні, обробці, зберіганні, поширенні та наданні інформації митним брокером з метою задоволення потреб замовника за договором; *стимулююча* – зміст якої полягає у сприянні митними брокерами розвитку зовнішньоекономічної діяльності замовника, активізації розвитку міжнародної торгівлі та національної економіки в цілому; *експертна* – зміст якої полягає в наданні висококваліфікованої вузькогалузевої допомоги митним брокером суб'єктам ЗЕД з питань митного контролю та оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України; аналізі потенційних митних ризиків; консультуванні з питань митних спрощень та оптимізації процесу митного оформлення товарів, митного законодавства тощо; *контрольна* – сутність якої полягає у забезпеченні митним брокером відповідності митного оформлення товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, вимогам законодавства України; *гарантійна* – яка полягає в можливості надання митним брокером документу (гарантії)

для забезпечення сплати боргу, який може виникнути, зокрема, щодо товарів, поміщених під процедуру спільного транзиту та при розміщенні на митних складах; *посередницька* – зміст якої полягає у захисті митним брокером інтересів суб'єктів ЗЕД у їхніх відносинах з органами державної влади, що здійснюють митний контроль від моменту постановки на облік у митному органі до завершення митного оформлення товару із сплатою належних митних платежів, забезпечуючи чітку та ефективну комунікацію, вживаючи заходи для захисту законних прав та інтересів своїх клієнтів у процесі митного оформлення та, в разі необхідності, оскаржуючи рішення митних органів, які вони вважають незаконними або необґрунтованими; *інноваційна* – сутність якої полягає у застосуванні новітніх діджитал-технологій, що дозволяють осучаснити існуючі митні практики на рівні найкращих міжнародних стандартів при наданні митних брокерських послуг; *забезпечення національних інтересів*, яка полягає у спрямованості дій митних брокерів при наданні митних брокерських послуг суб'єктам ЗЕД та при взаємодії з органами державної влади на ефективне функціонування і активний розвиток сукупності загальнонаціональних цілей і базових цінностей, що відіграють значущу роль у стратегії та тактиці забезпечення економічної безпеки держави; *соціальної відповідальності*, за змістом якої суб'єкти митної брокерської діяльності при наданні митних брокерських послуг впроваджують ініціативи спрямовані на забезпечення інтересів суспільства, навколишнього середовища, одночасно досягаючи при цьому власних цілей як суб'єктів підприємницької діяльності.

Враховуючи наведене вище, можемо констатувати, що договір про надання митних брокерських послуг, виходячи із доктрини господарського та цивільного договірної права, характеризується наступними ознаками: двосторонній, короткостроковий (може укладатися і на разову операцію), горизонтальний, складний (змішаний), основний, характеризується наявністю майнових та організаційних елементів, договір на надання послуг, консенсуальний, спрямований на досягнення комерційної мети сторін, непоіменований. Усі вказані ознаки були нами докладно розглянуті в межах цієї статті.

Досліджені вище доктринальні підходи до визначення загальної категорії господарського договору, функції, класифікаційні ознаки та суб'єктний склад договору про надання митних брокерських послуг, дозволяє нам сформулювати поняття такого договору, як загально-наукової категорії.

Договір про надання митних брокерських послуг – це засноване на взаємній згоді замовника і виконавця та зафіксоване у повній письмовій формі (в тому числі електронній) зобов'язальне

правовідношення сторін (замовника і виконавця), що виникає, змінюється і припиняється у митному просторі України і спрямоване на обслуговування їх підприємницької діяльності.

Висновки. Проведене дослідження проблематики договору про надання митних брокерських послуг дозволяє зробити висновок про те, що євроінтеграційний напрям державної економічної політики України сприяє глибоким трансформаційним перетворенням в різних секторах національної економіки, серед яких пріоритетне місце займає митна сфера. Гармонізація митного законодавства України до правил і стандартів ЄС наразі є нагальною потребою, що зумовлена необхідністю створення сприятливих умов для розвитку міжнародної торгівлі та поглиблення економічних зв'язків з країнами Європи. В умовах зростаючої складності міжнародних торговельних відносин та постійних змін у регуляторному середовищі суб'єкти ЗЕД стикаються зі значними викликами. Адаптаційні процеси митного законодавства лише посилюють ці виклики, вимагаючи від українського бізнесу знань та розуміння оновлюваних митних процедур і правил.

Традиційно, митні брокери відіграють важливу роль у спрощенні торговельних операцій, виступаючи посередниками між бізнесом (суб'єктами ЗЕД) та митними органами. Саме тому, на тлі триваючого нормотворчого процесу щодо приведення митного законодавства України до законодавства ЄС, роль та значення договорів про надання таких послуг набувають особливої ваги у врегулюванні митних правовідносин, що виникають між митними посередниками та суб'єктами ЗЕД. У цьому контексті, укладення договору про надання митних брокерських послуг стає не лише зручним інструментом формалізації таких правовідносин, а необхідною умовою для ефективного та належного здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

В умовах гармонізації митного законодавства України до законодавства ЄС, укладення договору про надання митних брокерських послуг надає суб'єктам ЗЕД ряд значних переваг: експертність у митних правилах; зниження митних ризиків; допомога в постановці на облік у митних органах; оптимізація процедур; комунікація з митними органами; гнучкість представництва тощо. За таких умов, договір про надання митних брокерських послуг є основним документом, що регулює відносини між митним брокером та суб'єктом ЗЕД.

Література

1. Господарське право (Загальна частина) : підручник / за ред. В.С. Щербини, В.В. Резнікової. Київ : Видавництво Ліра-К. 2023. 588 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Вінник О. М. Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навчальний

посібник. За заг. ред. Вінник О. М. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 2020. С. 166.

4. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти): Монографія. Юрінком Інтер, 2006. 592 с.

5. Голіна О. В. Договори про надання послуг у сфері господарювання: монографія. Харків: Право, 2019. 200 с.

6. Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій: Наказ Міністерства фінансів України від 20 вересня 2012 року № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1011201-12#Text>.

7. Про затвердження Переліку відомчих класифікаторів інформації з питань митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій, і Порядку їх ведення: Наказ Міністерства фінансів України від 29 травня 2012 року № 623. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/z0989-12#n13>.

8. Галабурда Н. А. Особливості змісту поняття представництва у цивільному праві України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2012. Вип. 3. С. 21-27. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2012/6.pdf.

9. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо імплементації деяких положень Митного кодексу Європейського Союзу: Закон України від 22 серпня 2024 року № 3926-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3926-20#Text>.

10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

11. Цюра В.В. Представництво, посередництво, комісія та агентування: співвідношення правових понять. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. С. 84 – 88. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/523095>.

12. Феделеш Е. М. Договір про надання митно-брокерських послуг як один із елементів договірної регулювання відносин за участю логістичних операторів. Juris Europensis Scientia. Випуск 5, 2023. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/5_2023/8.pdf.

13. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n4750>.

14. Ключева Є. М., Лень В. В. Договір комісії: правова регламентація. Dictum Factum. № 3(5) (2019). С. 29-36. URL: <https://df.duit.in.ua/index.php/dictum/article/view/97/85>.

15. Номенклатура справ Асоціації митних брокерів України № 17-26: Договір про надання митних брокерських послуг (зразок).

16. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закону України від 16 квітня 1991 року № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#n114>.

17. Іванченко Е. П. Особливості діяльності митних брокерів в умовах правового режиму воєнного стану: сучасний стан та перспективи правового регулювання. Юридичний вісник. 2023/6. С. 26-36. URL: <http://yurvisnyk.in.ua/index.php/yuridichnij-visnik-6-2023.html>.

18. Іванченко Е. П. Правова природа митної брокерської діяльності: поняття, ознаки, особливості. Приватне та публічне право. № 4/2023. С. 9-20. URL: <http://pp-law.in.ua/index.php/4-2023>.

19. Іванченко Е. П. Державне регулювання та саморегулювання митної брокерської діяльності: напрями вдосконалення теоретико-правового забезпечення. Київський часопис права. 2024. № 1. С. 55-62. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/issue/view/13>.

20. Іванченко Е. П. До питання про функції та принципи діяльності митних брокерів у митному просторі України (господарсько-правовий аспект). Актуальні проблеми держави і права. № 103, 2024. С. 69-85. URL: <http://apdp.in.ua/index.php/vipusk-103.html>.

21. Іванченко Е. П. Теоретико-правові засади формування системи господарського законодавства України, що регулює митну брокерську діяльність. Юридичний науковий електронний журнал. № 1/2025. С. 199-205. URL: <http://lsey.org.ua/index.php/ostannij-vipusk>.

22. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: Закон України від 15 липня 2021 року № 1667-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>.

23. Мартинюк О.В. Конфіденційна інформація як об'єкт договору про нерозголошення. Юридичний науковий електронний журнал. № 6/2023. С. 144-147. URL: http://lsey.org.ua/6_2023/30.pdf.

24. Погоріленко А. В. Господарсько-правове регулювання договірних відносин у сфері електронної комерції: дис... д-ра філософії: спеціальність 081 – «Право», галузь знань 08 – «Право». Київ, 2022. 240 с.

25. Постанова від 30.10.2019 року у справі № 711/9146/16-ц Верховний Суд, Касаційний цивільний суд. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C019077>.

26. Постанова від 27 листопада 2019 року в справі № 667/266/15-ц. Верховний Суд. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/86207417>.

27. Постанова від 28 грудня 2019 року у справі №922/788/19. Верховний Суд. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/C011450?an=89>.

28. Постанова від 29 січня 2021 року в справі № 922/51/20. Верховний Суд, Касаційний господарський суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94517830?fbclid=IwAR2NHSc2-GkGdPohIKGbS5b2KsOreDLF3kVybInRrBfIii48jLcojXikgDQ>.

29. Щербина В. С. Господарське право: Підручник. 6-те видання, перероблене і доповнене. Київ: Юрінком Інтер. 2013. 640 с.

30. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій. Київ: Атіка, 2004. 624 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/158518>.

31. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

32. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>.